

doi: <https://doi.org/10.33763/finukr2021.02.049>

УДК 338.23:334.724.6

Л. Г. Ловінська

доктор економічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи НДФІ
ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, lovinska@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5427-7185>

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ З УРАХУВАННЯМ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ, СПРИЧИНЕНОЇ ПАНДЕМІЄЮ COVID-19¹

Анотація. У статті висвітлено нові підходи до розуміння місця й ролі бухгалтерського обліку в управлінні підприємствами в контексті сучасних уявлень про сутність і функції управлінської діяльності. Облік розглянуто як обслуговуючу функцію стосовно управління підприємством, у т. ч. державним, у якого з'являється нове завдання – інформаційне забезпечення управління ризиками. Мета статті полягає в дослідженні інформаційного забезпечення управління державними підприємствами з урахуванням невизначеності, спричиненої пандемією COVID-19. Доведено, що фінансові ризики держави, пов'язані з державними підприємствами, збільшуються через асиметрію інформації бухгалтерського обліку і фінансової звітності, тобто внаслідок недостатнього з погляду на управлінські потреби обсягу інформації або її викривлення. Пандемія COVID-19 посилює фінансові ризики та зумовлює необхідність проведення низки заходів, спрямованих на їх подолання й удосконалення інформаційного забезпечення управління в нових умовах.

Ключові слова: управління, державні підприємства, фінансові ризики, бухгалтерський облік, фінансова звітність, міжнародні стандарти.

Табл. 1. Літ. 55.

Liudmyla Lovinska

Dr. Sc. (Economics), Professor, SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, lovinska@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5427-7185>

INFORMATION SUPPORT FOR THE STATE-OWNED ENTERPRISES MANAGEMENT UNDER UNCERTAINTY CAUSED BY THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract. The article highlights new approaches to understanding the place and role of accounting in business management within the modern views on essence and functions of management. Accounting is considered as a service function in relation to the management of entities, including state ones, but also it has assumed the task of providing the information support of risk management. The aim of the article is to study the information support of SOE management under uncertainty caused by COVID-19 pandemic. It has been proved that the state fiscal risks are associated with the asymmetry of SOE accounting information and financial statements. The information support of SOE management depends on financial planning. This is conducted through the financial plan as the subject of management. The financial plan defines the tasks and performance indicators that must be achieved by SOE. The author mentions the positive aspect of regulation of planning and reporting on the implementation of the plan of SOE saying that the legislation provides an approach to the formation of planning and reporting information based on national standards' and IFRS methodology. At the same time, the assessment of methodology of planning SOE activities

¹ Статтю підготовлено в рамках проекту, що виконується за грантової підтримки Національного фонду досліджень України (реєстраційний номер: 2020.01/0546).

© Ловінська Л. Г., 2021

should take into account the contemporary state of financial plan preparation. Today preparation of SOE financial plan must comply with limits on expenditures set by CMU Resolution No. 1673. However, it doesn't consider the IFRS existence, which affects the amount of costs and for which professional judgment is made. There is a possibility for costs' manipulations in legislation for SOE. The COVID-19 pandemic increases fiscal risks and stimulates necessity to apply a number of measures aimed at overcoming them and improving management information support in the new conditions.

Keywords: management, state-owned enterprises (SOE), fiscal risks, accounting, financial reporting, international standards.

JEL classification: D81, H83, L32.

Л. Г. Ловинская

доктор экономических наук, профессор, заместитель директора по научной работе НИФИ ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ПРЕДПРИЯТИЯМИ С УЧЕТОМ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ, ВЫЗВАННОЙ ПАНДЕМИЕЙ COVID-19

Аннотация. В статье освещены новые подходы к пониманию места и роли бухгалтерского учета в управлении предприятиями в контексте современных представлений о сущности и функциях управленческой деятельности. Учет рассмотрен как обслуживающая функция по управлению предприятием, в т. ч. государственным, у которого появляется новая задача – информационное обеспечение управления рисками. Цель статьи заключается в исследовании информационного обеспечения управления государственными предприятиями с учетом неопределенности, вызванной пандемией COVID-19. Доказано, что фискальные риски государства, связанные с государственными предприятиями, увеличиваются из-за асимметрии информации бухгалтерского учета и финансовой отчетности, то есть вследствие недостаточного с точки зрения на управленческие нужды объема информации или ее искажения. Пандемия COVID-19 усиливает фискальные риски и вызывает необходимость проведения ряда мероприятий, направленных на их преодоление и совершенствование информационного обеспечения управления в новых условиях.

Ключевые слова: управление, государственные предприятия, фискальные риски, бухгалтерский учет, финансовая отчетность, международные стандарты.

Обґрунтованість управлінських рішень залежить від достовірності, повноти та актуальності інформації, на основі якої вони приймаються. Це твердження справедливе за умов звичайної діяльності підприємства та особливо під час економічної кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Загальновідомо, що така інформація продукується інформаційною системою управління. Бухгалтерський облік є її ключовою ланкою. Однак відповідно до сучасного наукового розуміння змісту управління підприємством облік не розглядається як основна (загальна) його функція.

Загальними функціями управління вважаються планування, організація, мотивація та контроль, сутність яких всебічно висвітлена в економічній літературі. Науковці виокремлюють від чотирьох до шести функцій, додаючи до перелічених координацію й аналіз [1, с. 35–37; 2, с. 194; 3, с. 60; 4, с. 200; 5, с. 69; 6; 7, с. 134].

Сучасна концепція управління ґрунтується на здобутках класичної адміністративної школи, яку на початку ХХ ст. заснував А. Файоль. Він виокремлював шість видів операцій, що їх виконує підприємство, а саме [8]:

- 1) технічні (виробництво, вироблення та обробка);
- 2) комерційні (купівля, продаж і обмін);
- 3) фінансові (залучення коштів та розпорядження ними);
- 4) страхові (страхування й охорона майна та осіб);
- 5) облікові (бухгалтерія, калькуляція, облік, статистика тощо);
- 6) адміністративні (передбачення, організація, розпорядництво (регулювання), координування й контроль).

Наведені вище функції управління А. Файоль розглядав як адміністративні операції, а облікові операції за своїм місцем на підприємстві, згідно з його концепцією, рівнозначні й виробничим, й адміністративним, і трьом іншим. Шість видів операцій він називав ще суттєвими функціями, котрі притаманні кожному підприємству незалежно від його розміру та складності діяльності.

Визнаючи значимість облікової функції, А. Файоль зауважив: “Це орган зору підприємств. Ця функція повинна давати підприємству можливість знати, які ним досягнуті результати та куди воно йде. Вона має надавати повні, зрозумілі й точні відомості про економічний стан підприємства... Потрібне відповідне посвячення в цю функцію, як і в інші. Помітна байдужість до неї у великих промислових школах свідчить про те, що люди не усвідомлюють її важливе службове значення” [8].

Отже, облік, за А. Файолем, є функцією підприємства, котра має службове значення відносно інших функцій, у т. ч. управління, та націлена на інформаційне забезпечення їх реалізації.

Оскільки метою пропонованої статті є дослідження інформаційного забезпечення управління державними підприємствами з урахуванням невідзначеності, спричиненої пандемією COVID-19, необхідно розглянути роль бухгалтерського обліку як інформаційного підґрунтя саме управління, хоча абсолютно очевидна вагомість обліку й для інших функцій підприємства.

Питання застосування обліково-економічної інформації при обґрунтуванні управлінських рішень висвітлюються в працях багатьох науковців [9–13]. Проте практично в усіх них облік трактується як окрема функція управління. Цей підхід сформувався в економічній літературі, зокрема з проблематики бухгалтерського обліку, в середині й у другій половині ХХ ст. [14–22]. У той час управління як процес розглядалося з позицій кібернетичного підходу, а його функції поділялися на ті, що забезпечують прямий, і ті, котрі забезпечують зворотний зв'язок суб'єкта та об'єкта управління. Облік і контроль виступали функціями зворотного зв'язку. Такий аспект був дуже плідним, оскільки дав можливість застосувати в наукових дослідженнях системний підхід та створити наукове підґрунтя для започаткування автоматизації обліку і створення автоматизованих систем управління підприємствами.

Новий погляд на місце обліку відповідно до сучасних теорій, побудованих на засадах адміністративної школи управління, лишень з'являється в

працях українських учених, присвячених питанням обліку. Він дав змогу обґрунтувати функціональне значення та роль обліку й контролю в системі управління діяльністю підприємств та на цій основі розвинути наукове бачення сутності обліково-контрольного забезпечення в сучасних умовах господарювання [23, с. 3]. У такому ракурсі функціональне значення обліку й контролю в інформаційній системі підприємства посилюється. З одного боку, облік відіграє роль інформаційного підґрунтя всіх функцій управління (адміністрування за А. Файолем), з другого – бере участь у реалізації кожної функції підприємства, включаючи власне управління [24, с. 147]. На практиці це відбувалося завжди, з моменту виникнення організованої колективної праці, але як факт визнається наукою тільки з часів А. Файоля.

У нашій статті облік розглядається як обслуговуюча функція відносно управління державним підприємством. При цьому варто врахувати також невизначеність, котра панує в сучасній економіці, як наголошують Т. Бартон, У. Шенкір, П. Уокер. Тож діяльність кожної організації, незалежно від видів її продукції чи послуг, пов'язана з ризиками. В умовах “нової економіки”, що сформувалася на стику тисячоліть, вони посилились і ускладнились, а це вплинуло на організацію та управління підприємствами [25, с. 12].

Неокласична теорія підприємницьких ризиків є науковим підґрунтям сучасної теорії управління ризиками. Дж. М. Кейнс у праці “Загальна теорія зайнятості, відсотків і грошей” наводить такі ризики [26]:

- кредитора, тобто неповернення кредиту, що виникає внаслідок браку грошового й ресурсного забезпечення боргових зобов'язань підприємства;
- підприємницький (невизначеність із отриманням грошових надходжень від вкладення ресурсів, тобто досягнення запланованого рівня прибутковості (рентабельності));
- зміни вартості грошової одиниці (об'єктивна ймовірність втрати грошових коштів через знецінення грошової одиниці, зміну курсу).

Зазначені ризики ускладнюються низкою чинників, пов'язаних із реаліями “нової економіки”. До них, зокрема, належать: новітні технології та Інтернет, глобалізація економіки і зростаюча світова конкуренція, збільшення свободи торгівлі й міжнародних інвестицій, складні фінансові інструменти, ослаблення державного регулювання в основних галузях економіки, зміни організаційних структур як результат скорочень, реінжинірингу, злиття, підвищені очікування споживачів продукції та послуг, зростання кількості й обсягів злиття [25, с. 13].

Ефективне управління ризиками не можливе без урахування причин їх виникнення. Тому відповіддю менеджменту на ускладнення ризиків “нової економіки” стало народження його нової парадигми.

Сучасній парадигмі управління ризиками притаманні такі риси [25, с. 14]:

- Управління ризиками координується вищим керівництвом. Ризик-менеджмент входить до обов'язків кожного співробітника організації (комплексний ризик-менеджмент).
- Процес управління ризиками є безперервним (безперервний ризик-менеджмент).

- Усі ймовірні ризики розглядаються й вивчаються (розширений ризик-менеджмент).

Таким чином, з'являються нові поняття – комплексного, інтегрованого, стратегічного менеджменту тощо [25, с. 15].

Окрім зовнішніх ризиків, є чимало внутрішніх. Для їх подолання запроваджуються ERP-системи (*Enterprise Resource Planning* – управління ресурсами підприємства). Така корпоративна автоматизована інформаційна система планування, обліку, контролю й аналізу всіх бізнес-процесів підприємства спрямована на комплексне управління з метою мінімізації ризиків діяльності. ERP інтегрує функції підприємства в одну систему, забезпечує їх єдиною базою даних. Облік (як складова ERP-системи та обслуговуюча функція управління) за цих умов також змінюється, й не лише під впливом автоматизації: розвиток ризик-менеджменту потребує надійного інформаційного підґрунтя для прийняття виважених управлінських рішень, котре дасть можливість виявити ризики, оцінити їх та окреслити шляхи їх усунення. Водночас варто наголосити, що облікова система підприємства має і власні ризики, так звані ризики недостовірності даних.

Причини асиметрії облікової інформації досить повно розкриваються в наукових публікаціях [27–30]. Вони різноманітні. Зокрема, це недоліки нормативно-правового забезпечення господарської діяльності підприємств, котре впливає на методи й підходи до оцінки активів, капіталу та зобов'язань, а також порядок проведення й визнання в обліку низки господарських операцій. Ще одна – недосконалість методології бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності. Для усунення першої необхідно внести зміни до законодавства, а другої (й це загальноновизнано) – запровадити міжнародні стандарти фінансової звітності (*дали* – МСФЗ).

Діяльність державних підприємств регулюється законодавством, спільним для всіх суб'єктів господарювання в Україні, а також окремим, що призначене для суб'єктів державного сектору. Бухгалтерський облік на таких підприємствах ведеться відповідно до Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” (*дали* – Закон) [31].

Згідно з ним, підприємства, які становлять суспільний інтерес, складають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами (п. 2 ст. 12-1). До цих підприємств, зокрема, належать великі підприємства, тобто такі, чиї показники на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають як мінімум двом із критеріїв: балансова вартість їхніх активів становить понад 20 млн євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – понад 40 млн євро; середня кількість працівників – понад 250 осіб (ст. 2) [31]. До суб'єктів суспільного інтересу включено й великі державні підприємства як такі, котрі відповідають наведеним критеріям.

Бухгалтерський облік, будучи обслуговуючою функцією управління підприємствами, в т. ч. державними, виконує завдання інформаційного обґрунтування управлінських рішень. При цьому МСФЗ у сучасних умовах є

загальновизнаною методологічною основою продукування надійної інформації. Запровадження цих стандартів сприяє складанню якісної фінансової звітності, котра надає важливу інформацію зацікавленим сторонам – власникам, потенційним інвесторам, банкам, персоналу підприємства, визначає прибутковість, інвестиційну привабливість, конкурентоспроможність, економічний потенціал.

Важливість удосконалення бухгалтерського обліку державних підприємств на основі МСФЗ посилюється двома чинниками. *По-перше*, роллю таких підприємств у національній економіці: їхня діяльність спрямована на зміцнення національної безпеки країни (оборонна промисловість, критична інфраструктура, транспорт, зв'язок тощо) або на надання тих суспільно необхідних послуг, робіт чи виготовлення продукції, які не становлять економічного інтересу для суб'єктів приватного сектору або які вони не мають можливості виконувати чи виробляти. Частка держпідприємств у світовому корпоративному просторі стає дедалі більшою, й ця тенденція, на думку експертів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), імовірно, зберігатиметься. У контексті сталого розвитку вони мають велике значення з огляду на масштаби їхньої діяльності, залученість до високо-ефективних секторів економіки, а також тому, що такі підприємства дають змогу державі задавати "тон на вершині" в бізнес-секторі [32].

Згідно з розрахунками ОЕСР, близько чверті найбільших світових компаній повністю або великою мірою належать державі. Серед підприємств, котрі котируються на міжнародній арені, державна власність становить 14 % світової ринкової капіталізації, а лише в регіоні ОЕСР і за його межами їхня вартість перевищує 2,4 трлн дол. США. У ряді країн, що розвиваються, та країн із перехідною економікою частка державної власності в усьому світі, за оцінками, є ще більшою [33].

Беручи до уваги численні заходи державної підтримки для подолання економічної кризи, спричиненої COVID-19, ці цифри можуть зростати в регіоні ОЕСР і за його межами. Більше того, у країнах ОЕСР та інших економіках (із порівняно невеликим державним сектором) держпідприємства й далі справляють вплив, котрий перевищує їхню частку у виробничій сфері національної економіки. Це пояснюється їх масштабністю та зосередженістю на економічній діяльності (наприклад, інфраструктурі, мережевих галузях, фінансах), що має непропорційно вагоме значення для результативності й продуктивності решти бізнес-сектору [33]. У таблиці показано кількість державних підприємств серед 500 найбільших компаній світу.

По-друге, за визначенням МВФ, держпідприємства – потенційне джерело фіскальних ризиків, оскільки часто є економічно неефективними та потребують фінансової підтримки. Допомога проблемним підприємствам у різних країнах коштує їхнім урядам у середньому 3 % ВВП, а в найекстремальніших випадках – 15 % ВВП [34, с. 6].

Для підприємств, що перебувають у державній власності, питання стійкого фінансування є ширшим, ніж у приватному секторі. Приватні інвесто-

Таблиця. Державні підприємства серед 500 найбільших компаній світу у 2019 і 2020 рр.

Країни	2019	2020
Увесь світ	132	34
Азія	100	16
Китай	90	8
Індія	4	1
Японія	2	5
Інші країни Азії	4	2
Європа	20	15
Франція	9	6
Росія	3	1
Німеччина	3	2
Італія	3	2
Інші країни Європи	2	4
Інші країни світу	12	3
Бразилія	4	1
США	3	1
Мексика	2	0
Близькій Схід	3	1

Примітка. Вжито широке визначення державного підприємства, згідно з котрим будь-яке підприємство, де держава є бенефіціаром-власником понад 10 % акцій із правом голосу, вважається державним.

Джерело: State-owned enterprises, sustainable finance and resilience. *OECD Business and Finance Outlook 2020: Sustainable and Resilient Finance* / OECD. 2020. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/5ad33666-en/index.html?itemId=/content/component/5ad33666-en#chapter-d1e12276>; розрахунки ОЕСР на основі Fortune Global 500.

ри можуть вирішити визначити стійкість із точки зору зваженої на ризик рентабельності портфелів активів, але кінцевим бенефіціаром держпідприємств є населення в цілому. У цьому аспекті нагляд за такими підприємствами має забезпечити, аби фінансові й нефінансові розпорядження стосовно частки держави на цих підприємствах слугували не лише довгостроковій максимізації прибутку, а й виконанню загальноприйнятих пріоритетів державної політики [33].

До державних належать підприємства, які мають державну монополію, отримують монопольний прибуток, котрий виступає істотним джерелом державного бюджету. В таких підприємств є виключне право на певну економічну діяльність (наприклад, виготовлення грошей, виробництво та експорт військової зброї й боеприпасів до неї, видобування бурштину, рідкоземельних металів, охорону окремих особливо важливих об'єктів державної власності, обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів) або на виробництво й реалізацію окремих видів товарів масового споживання (тютюну, лікєро-горілчанних виробів, солі, спирту тощо), яке охоплюється терміном “державна (фіскальна) монополія” [35].

Уряд України затвердив Основні засади впровадження політики власності щодо суб'єктів господарювання державного сектору економіки, котрі,

зокрема, встановлюють Загальні принципи управління суб'єктами господарювання державного сектору [36]. Вказаний документ не тільки є основою для організації управлінського процесу з боку держави та керівників цих підприємств, а й може слугувати для визначення інформаційних потреб суб'єктів управління та, відповідно, вимог до фінансової звітності державних підприємств. Його аналіз засвідчив, що система бухгалтерського обліку й фінансової звітності цих підприємств повинна будуватися з урахуванням таких чинників [37, с. 81, 82]:

- паритетність у регулюванні діяльності державних і приватних компаній, окрім діяльності, пов'язаної з досягненням некомерційних цілей;
- наявність комерційних та некомерційних (соціальних) цілей діяльності державних підприємств, визначених державою через уповноважені органи управління;
- розмежування функцій держави як власника й регулятора.

Із першим із перелічених чинників пов'язане застосування однакових комерційних правил і конкурентних умов для них, що й передбачає імплементацію МСФЗ на державних підприємствах. Другий – вимагає групування інформації обліку та звітності таким чином, аби діяльність, пов'язана з досягненням комерційних і некомерційних цілей, окремо відображалася в управлінській звітності суб'єкта господарювання, що забезпечить її транспарентність, зниження корупційних ризиків в управлінні держпідприємствами та їх соціальну відповідальність. Третій чинник передбачає здійснення управління й контролю держави без втручання в операційну діяльність суб'єкта господарювання. Водночас аспекти некомерційної діяльності мають бути врегульовані в нормативно-правовому полі, зокрема щодо бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Зауважимо, що фінансова звітність, складена за МСФЗ, має загальне призначення й, відповідно, надає загальну фінансову інформацію про суб'єкта господарювання, який звітує. Тож вона спрямована на задоволення інформаційних потреб насамперед дійсних і потенційних інвесторів та інших зовнішніх користувачів, тобто тих, хто не має доступу до даних бухгалтерського обліку підприємства.

У Концептуальній основі фінансової звітності наводяться певні застереження щодо її застосування. Зокрема наголошується, що управлінському персоналу суб'єкта господарювання (фінансовому управлінському персоналу та керівній раді) не потрібно покладатися на фінансову звітність загального призначення, оскільки необхідна фінансова інформація для обґрунтування рішень може бути отримана із внутрішніх джерел підприємства. Стосовно регуляторних органів підкреслено: така звітність не спрямована безпосередньо на їхні інформаційні потреби, хоча й може бути корисною для них [38]. Таким чином, фінансова звітність загального призначення не повною мірою відповідає запитам користувачів, котрі визначають стратегічні напрями діяльності компанії, ухвалюють поточні управлінські рішення або здійснюють нагляд за діяльністю підприємства.

Отже, згідно з вказаним документом, звітність загального призначення, складена за МСФЗ, попри всю корисність, має на державних підприємствах певні обмеження в обґрунтуванні управлінських рішень, а поточний облік, спрямований на отримання такої звітності, як обслуговуюча функція відповідно до сучасної концепції управління, не повною мірою виконує свої завдання. Вказані обставини зумовили низку перешкод на шляху впровадження МСФЗ на держпідприємствах, котрі пов'язані з недосконалістю чинного законодавства.

Питанням регулювання бухгалтерського обліку на державних підприємствах в Україні присвячений лише один нормативний документ – Положення про порядок бухгалтерського обліку окремих активів та операцій підприємств державного, комунального секторів економіки і господарських організацій, які володіють та/або користуються об'єктами державної, комунальної власності, затверджений наказом Міністерства фінансів від 19.12.2006 № 1213 (далі – Положення 1213) [39]. У ньому зауважується: “Підприємства, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності, можуть застосовувати норми цього Положення, якщо вони не суперечать міжнародним стандартам фінансової звітності”. Статус цього документа (положення) свідчить про обов'язковість (а не рекомендаційний характер) його норм. Тож проблем у разі невідповідності норм Положення 1213 і норм МСФЗ не виникає: використовуються останні, котрі містять норму, що встановлює це правило. Проте вона не усуває труднощів, пов'язаних із застосуванням МСФЗ. Певні положення іншого законодавства, яке забезпечує правове регулювання господарської діяльності державних підприємств та за статусом преважує над нормативними актами, затвердженими наказами Міністерства фінансів, створюють перешкоди в частині впровадження окремих норм МСФЗ [37, с. 82]. За статусом це закони України, постанови й розпорядження Уряду.

Такі незбіги виявив порівняльний аналіз МСФЗ і національного законодавства, у рамках котрого повинні застосовуватися стандарти. Наведемо приклади операцій, щодо яких існують суперечливі підходи у МСФЗ та нормативно-правових актах. Це, зокрема:

- розрахунок резерву сумнівних боргів поточної дебіторської заборгованості;
- списання об'єктів державної власності, котрими є об'єкти незавершеного будівництва, матеріальні активи, що відповідно до законодавства визнаються основними фондами (засобами), іншими необоротними матеріальними активами;
- формування витрат, які включаються до фінансового плану підприємства й відображаються в обліку операційної діяльності згідно із МСФЗ (на капітальні інвестиції, відрахування до резерву сумнівних боргів та ін.).

Слід зазначити, що в низці випадків невідповідність вимог МСФЗ і норм господарського законодавства, яке регулює діяльність державних підприємств України, потребує обов'язкового врегулювання, оскільки обумовлена застарілими термінологією та підходами останнього. Однак здебільшого

причини відмінностей пов'язані з особливостями економіки державного сектору, характером діяльності держпідприємств.

Водночас методологія бухгалтерського обліку за МСФЗ істотно впливає на певні фінансові механізми, закріплені законодавчо [37, с. 84]. Такий вплив може бути як позитивним, так і негативним. Є випадки, коли використання методології бухгалтерського обліку зводить нанівець мету ухвалення того чи іншого закону або дію його окремої норми, створює умови для маніпулювання нормами закону при його застосуванні.

Наприклад, використання методології бухгалтерського обліку витрат за МСФЗ у регулюванні цін і тарифів на певні групи товарів та послуг, що виробляються, в т. ч., на державних підприємствах, дає змогу довільно визначати структуру витрат і не обмежувати їх величину [40, с. 80, 81].

Фінансовий менеджмент безпосередньо впливає на склад та оцінку витрат за МСФЗ, котрі на це орієнтовані. Мета їх застосування в такому аспекті – оптимізація витрат і фінансового результату. Водночас при регулюванні цін та тарифів на державні послуги варто враховувати соціальні фактори, які впливають на склад і величину витрат у протилежному напрямі.

Величина витрат підприємства регулюється відповідно до МСФЗ через:

- встановлення вартісного критерію віднесення активів до необоротних;
- вибір методу нарахування амортизації необоротних активів;
- визначення методики оцінки запасів і нематеріальних активів при оприбуткуванні;
- вибір методу оцінки запасів;
- встановлення порядку створення резерву сумнівних боргів;
- вибір методу списання малоцінних та швидкозношуваних предметів тощо.

Маніпулюючи розглянутими підходами до визначення витрат, підприємства можуть довільно встановлювати їх склад і вартість. Наслідком цього може бути перерозподіл витрат між звітними періодами, зміна суми фінансового результату. Тому запровадження МСФЗ у облік держпідприємств та застосування їх у фінансових механізмах державного регулювання, попри весь позитив, може мати непередбачувані наслідки – викривлення фінансового результату, ухилення від оподаткування, негативні соціально-економічні явища.

Наведені аргументи дають підстави стверджувати, що для визначення фінансового результату держпідприємства необхідно встановити правила, які регулюватимуть склад і величину витрат. Важливо врахувати: якщо за МСФЗ витрати – зменшення активів або збільшення зобов'язань, наслідком чого є зниження власного капіталу (за винятком здійснення розподілу держателів вимог до власного капіталу), то для суб'єкта державного сектору це визначення повинне бути уточнене з огляду на місію, функції й завдання держпідприємств у національній економіці та суспільстві¹.

¹ Як приклад може бути наведена оплата праці керівників державних підприємств, котра регулюється Кабінетом Міністрів України (*див.*: Про умови і розміри оплати праці керівників підприємств, заснованих на державній, комунальній власності, та об'єднань державних підприємств : постанова Кабінету Міністрів України від 19.05.1999 № 859 (зі змін. і доповн.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-99-%D0%BF/print>).

Крім наведеного, є питання фундаментального характеру, вирішення яких має значення для успішного застосування МСФЗ на державних комерційних підприємствах. Наприклад, не з'ясованими повною мірою для держпідприємств є: трактування економічної вигоди в контексті корисності активів; економічна природа ризиків для підприємств критичної інфраструктури та оборонної промисловості в контексті створення забезпечень як окремого об'єкта бухгалтерського обліку; економічні засади переоцінки активів, сутність їх справедливої й поточної вартості за умов відсутності ринку таких активів у межах країни та за кордоном тощо [37, с. 84].

Викладене розкриває проблеми практичного застосування МСФЗ у обліку державних підприємств: з одного боку, вони створюють перешкоди за провадженню цих стандартів, з другого – сприяють виникненню фіскальних ризиків від їх уведення. При цьому останні спричинені саме асиметрією інформації фінансової звітності, тобто недостатнім з огляду на управлінські потреби обсягом інформації або її викривленням.

Однак, якщо говорити про інформаційне забезпечення управління держпідприємствами, є ще один важливий аспект дослідження. Він пов'язаний із оцінкою чинної системи фінансового планування, оскільки саме через фінансовий план суб'єкт управління доводить завдання й показники діяльності, котрі мають бути досягнуті таким підприємством.

Фінансове планування державного підприємства регулюється Господарським кодексом України. Згідно зі ст. 75 "Особливості господарської діяльності державних комерційних підприємств" Кодексу, державні комерційні підприємства зобов'язані приймати та виконувати державні замовлення, враховувати їх при формуванні виробничої програми, також складати і виконувати річний та з поквартальною розбивкою фінансовий план на кожен наступний рік, відповідно до якого підприємства отримують доходи і здійснюють видатки, визначають обсяги та спрямування коштів для виконання своїх функцій протягом року відповідно до установчих документів [41].

Безпосередньо фінансове планування регулюється Порядком складання, затвердження та контролю виконання фінансового плану суб'єкта господарювання державного сектору економіки, затвердженим наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 02.03.2015 № 205 (зі змінами і доповненнями) [42]. Ним закріплено форму фінансового плану, котра містить основні фінансові показники, розрахунок фінансового результату, податки і платежі до бюджетів, рух грошових коштів, капітальні інвестиції, коефіцієнтний аналіз, іншу інформацію. Також передбачено, що разом із проектом фінансового плану держпідприємство обов'язково надає пояснювальну записку, де порівнюються результати діяльності планового року з результатами поточного та попереднього років [42].

Фінансовий план або звіт про виконання фінансового плану підприємства (додатки 1 і 3 до Порядку) складається на методологічних засадах, визначених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, МСФЗ і відповідною обліковою політикою, згідно з якими підприєм-

ство готує свою фінансову звітність. Фінансова інформація, що не є складовою фінансової звітності, формується на методологічних засадах, згідно із законодавством, податковою та статистичною звітністю [42].

Важливим позитивним моментом врегулювання планування і звітування з виконання плану держпідприємств є закладений у законодавстві підхід, який передбачає формування планової та звітної інформації за методологією національних стандартів і МСФЗ, що забезпечує порівнянність поставлених цілей та виконаних завдань.

У цьому контексті зауважимо: система техніко-економічних показників, створена для планування діяльності підприємств у радянський період, має свої переваги, бо комплексно характеризує підприємство у плановому періоді саме в аспекті виробничо-господарської діяльності. Проте аналіз фактичного досягнення цих показників практично не дає відповіді на питання, які ризики постають перед підприємством, наскільки стійким є його розвиток та ймовірним погіршення його фінансового стану тощо.

Застосування у плануванні й обліку держпідприємств МСФЗ надає певний зріз інформації, на основі котрої можна використовувати сучасний інструментарій економічного аналізу, що дає змогу приймати більш обґрунтовані управлінські рішення. Наприклад, до складу показників фінансового плану державного підприємства включено EBITDA (прибуток до вирахування процентів, нарахованих податків та суми зносу й амортизації), котрий відображає фінансовий результат підприємства, нівелюючи вплив ефекту структури капіталу (тобто процентів, виплачених за залученими фінансовими ресурсами), фінансових ставок і амортизаційної політики. Переваги цього показника полягають у тому, що він дає можливість провести аналіз операційної діяльності підприємства, віддачі інвестицій, порівняти ефективність підприємств однієї галузі з різною структурою капіталу.

При оцінюванні методології планування діяльності держпідприємств та її нормативного врегулювання необхідно врахувати й те, що на сьогодні під час складання фінансового плану таке підприємство повинне дотримуватися обмежень стосовно витрат, закріплених постановою Кабінету Міністрів України “Про стан фінансово-бюджетної дисципліни, заходи щодо посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням державного майна і фінансових ресурсів” від 29.11.2006 № 1673 (далі – Постанова № 1673) [43]. При визначенні граничного рівня витрат слід керуватися нормами п. 13 цієї постанови, згідно з котрим:

“а) граничний обсяг... витрат вираховується за результатами попереднього звітного року, на:

оплату консалтингових послуг на рівні не більш як 1,5 % обсягу чистого прибутку;

страхування (крім витрат на державне соціальне страхування, обов'язкове страхування та страхування відповідно до міжнародних договорів) на рівні не більш як 1,5 % обсягу чистого прибутку, а також обмеження максимального розміру страхового тарифу;

представницькі заходи та рекламу на рівні не більш як 0,5 % обсягу чистого прибутку;

б) обмеження витрат на придбання та утримання легкових автотранспортних засобів, зокрема з урахуванням того, що їх використання повинне здійснюватися тільки з метою поїздок, пов'язаних із службовою діяльністю посадових осіб суб'єктів господарювання;

в) суму витрат на благодійну, спонсорську та іншу допомогу суб'єктів господарювання, державна частка у статутному капіталі яких перевищує 50 %, у розмірі не більш як 1 % обсягу чистого прибутку (за результатами попереднього звітного року)” [43].

Порівняльний аналіз наведених обмежень витрат державних підприємств і норм МСФЗ, котрі впливають на величину витрат та щодо яких приймається професійне судження, показав, що між ними немає жодного збігу. Зазначене свідчить про наявність у законодавстві для держпідприємств можливості маніпулювання витратами. Останні зміни в контексті обмеження витрат було внесено до Постанови № 1673 у 2015 р. Разом із тим до Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” зміни щодо застосування МСФЗ суб'єктами суспільного інтересу, до яких належать великі державні підприємства, були внесені у 2017 р. Тож на часі перегляд підходів, закладених у вказаній постанові, розроблення концепції управління витратами державних підприємств та внесення відповідних змін до законодавства.

Ця думка підтверджується результатами ревізій фінансово-господарської діяльності держпідприємств, проведених Державною аудиторською службою України [44]. Особливо багато порушень виявлено в енергетичній і добувній галузях [45, с. 29–37]. Яскравим прикладом є колізія з державним акціонерним товариством “Укртрансгаз” (далі – АТ “Укртрансгаз”) та його філіями. Державною аудиторською службою встановлено: за період із 1 січня 2017 р. по 30 вересня 2018 р. АТ “Укртрансгаз” за згодою ПАТ “НАК “Нафтогаз України”, яке є засновником і єдиним його акціонером, не вважало себе суб'єктом господарювання державного сектору економіки, через що порушувало відповідні рішення Уряду стосовно порядку погодження й затвердження фінансових планів на 2017 і 2018 рр. Ці плани було затверджено рішеннями загальних зборів акціонерів (акціонера) ПАТ “НАК “Нафтогаз України”, а не Кабінетом Міністрів України. Попри заборону здійснювати витрати до затвердження в установленому порядку фінансового плану, АТ “Укртрансгаз” у I кв. 2017 р. виконало їх на суму 695,5 млн грн. При цьому суми витрат не враховували навіть обмежень, запроваджених Постановою № 1673. Належність АТ “Укртрансгаз” до суб'єктів господарювання державного сектору економіки встановлено Господарським судом м. Києва в рішенні від 01.11.2018 у справі № 910/5710/17 [45, с. 30, 31].

Наведемо ще один приклад неврахування держпідприємствами вимог стосовно обмеження витрат. У результаті перевірки, котра проводилася Державною аудиторською службою на Укрзалізниці та її філіях, виявлено порушень на 11,8 млрд грн, які державна компанія допустила в період із

1 січня 2018 р. по 30 вересня 2019 р. При цьому встановлено, що пасажирські перевезення Укрзалізниці збиткові, а за приміські перевезення компанія отримала лише 13 % відшкодування з бюджетів. Однак її керівництво призначило собі “непропорційно велику винагороду”. У 2018 р. середньомісячні витрати на оплату праці одного працівника в АТ “Укрзалізниця” загалом дорівнювали 10,4 тис. грн, а керівника та члена правління – 469,3 тис., адміністративно-правлінського персоналу – 46 тис., працівників – 10,3 тис. грн [46].

Привертає увагу також факт невиконання значною кількістю держпідприємств фінансових планів. Згідно з рейтингом збиткових підприємств, складеним на основі узагальнення Державною аудиторською службою України показників фінансових планів і звітів 142 таких підприємств за 2018 р., не змогли виконати річний фінансовий план 65 підприємств, або 46 % їх загальної чисельності [47]. З цих 65 підприємств із негативними показниками 13 працюють у галузі лісогосподарства, 11 – у галузі досліджень та експериментальних розробок у сфері природничих і технічних наук, 8 – у галузі виробництва. Високий відсоток (майже половина) невиконання фінансових планів наводить на думку, що причина такої ситуації полягає не тільки в неефективній роботі підприємств, а й у необґрунтованості самих фінансових планів, похибках методології їх складання.

Таким чином, державні підприємства є суттєвим джерелом фіскальних ризиків. Відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу України, “фіскальні ризики – чинники..., що можуть призводити до зменшення надходжень бюджету та/або потребувати додаткових витрат бюджету, відповідно спричинити збільшення дефіциту бюджету та державного (місцевого) боргу порівняно з плановими бюджетними показниками” [48]. Очевидно, це визначення не конкретизує чинники впливу на надходження до державного чи місцевих бюджетів, зокрема й обумовлені якістю інформаційного забезпечення управлінських рішень, втілених у показниках фінансових планів держпідприємств або ухвалених на підставі даних їх бухгалтерського обліку чи фінансової звітності.

Слід наголосити: проведене дослідження, котре обґрунтовує залежність фіскальних ризиків від якості планової й бухгалтерської інформації, не доводить необхідності внесення змін до бюджетного законодавства, зате вказує на наявність потреби у створенні концепції вдосконалення системи планування та бухгалтерського обліку державних підприємств як основи інформаційного забезпечення управління їхніми фіскальними ризиками. Невизначеність, спричинена пандемією COVID-19, посилює останні, що вимагає окремого розгляду ще й цієї проблеми.

Варто зауважити, що Рада з МСФЗ протягом 2020 р. ухвалила зміни до МСФЗ 16 “Оренда” і два загальних роз’яснення, котрі спрямовані на врахування наслідків пандемії в обліку й фінансовій звітності підприємств. Ці зміни покликані підтримати послідовне застосування вимог стандартів в нинішніх умовах.

Так, загальне роз’яснення [49] показує корективи, що вносяться до МСФЗ 16 із метою врахування перегляду орендних платежів і відображення

зміни їх суми у фінансовому результаті. У свою чергу, інше загальне роз'яснення [50] зобов'язує суб'єктів господарювання розробляти оцінки кредитних збитків на основі найкращої доступної інформації про минулі події, поточні умови та прогнози економічних умов, при цьому наголошується на обов'язковості врахування й наслідків COVID-19, і суттєвих заходів державної підтримки, які вживаються задля їх нівелювання.

Коментуючи зазначені документи Ради з МСФЗ, підкреслимо, що вони врегульовують питання відображення в обліку і звітності змін у об'єктах обліку в період пандемії. Вони є "точковими", тобто коментують лише дві ситуації: перегляд умов оренди та уточнення орендних платежів, а також підходів до формування резервів на покриття безнадійної заборгованості. Водночас, на нашу думку, це не вичерпує проблематики впливу наслідків COVID-19 на систему обліку підприємств, у т. ч. державних. Надзвичайно важливо виконати аналіз ризиків економічної діяльності підприємств у ширшому аспекті й дати відповідь на питання, яка облікова інформація потрібна для обґрунтування рішень в управлінні ризиками, зокрема фіскальними ризиками державних підприємств.

Міжнародні організації та фінансові структури на підставі аналізу діяльності корпорацій, зокрема державних підприємств, підготували низку оглядів, присвячених ризикам у період пандемії та завданням управління для їх подолання. Зокрема ОЕСР опублікувала на своєму сайті статтю [51], де розглянуто фінансову вразливість нефінансових компаній, пов'язану із заходами обмеження, запровадженими в більшості світових економік у рамках боротьби з пандемією коронавірусу. За допомогою емпіричного моделювання оцінено ймовірність кризи ліквідності та запропоновано заходи, які можуть вжити уряди для зменшення ризиків і глибини такої кризи з метою уникнення неплатоспроможності підприємств. Тож на поточному етапі останні стикаються з ризиками скорочення ліквідності активів та неспроможності залучення додаткового фінансування, а отже, й із ризиком неплатоспроможності. За таких умов державам рекомендовано вдатися до:

- відстрочення податкових платежів підприємств;
- надання фінансової допомоги на покриття боргових зобов'язань, у т. ч. за розрахунками з оплати праці.

У праці ОЕСР [33] аналізуються національні підходи до розв'язання екологічних, соціальних і управлінських проблем держпідприємств, зокрема в період пандемії. При цьому зазначається, що ризик зниження рентабельності їхніх активів є наслідком кризи й триватиме протягом наступних років, а це створить додаткове навантаження на витратну частину державного бюджету країни через невиконання підприємствами річних фінансових планів.

В огляді Світового банку [52] наголошується на зростанні ризику браку фінансування виконання покладених на такі підприємства функцій. Тобто у випадку нестачі коштів державного бюджету держпідприємство може бути закрите або передане в приватне управління. Цей ризик має інститу-

ційний характер, тому реагування на нього з боку уряду залежить від стратегії державної політики.

У дослідженні МВФ [53] зауважується: фіскальні ризики, пов'язані з діяльністю таких підприємств, в умовах пандемії COVID-19 істотно посилюються. Така ситуація спричинена уповільненням економічної діяльності, а іноді і її згоранням, що послаблює рух грошових коштів, збільшує заборгованість держпідприємств (наприклад, перед контрагентами, за розрахунками з бюджетом), сприяє зростанню співвідношення боргу і власного капіталу підприємства. Зниження платоспроможності підприємств призводить до збільшення витратної частини державного бюджету країни через необхідність підтримки діяльності держпідприємств та покриття їхніх заборгованостей. Для нівелювання вказаних ризиків рекомендується надавати державну підтримку у вигляді гарантій під банківські кредити й залучати стратегічних іноземних інвесторів до цих підприємств, що забезпечить надходження додаткового капіталу та допоможе набути досвід ефективного управління.

Міжнародна консалтингова компанія AON, котра надає послуги з управління ризиками, у коментарі [54] констатує, що рівень захворюваності на коронавірусну хворобу може впливати на різні аспекти операційної діяльності підприємств та призводити до додаткових витрат. Серед проявів такого впливу – проблеми з постачанням товарів і послуг, падіння попиту, невиконання фінансового плану державного підприємства, пов'язане зі зниженням рентабельності, зростанням кількості лікарняних, ненормованістю робочого часу та збільшенням витрат на оплату праці. Падіння платоспроможності підприємства через порушення налагоджених систем співпраці з контрагентами та показників рентабельності діяльності, як зазначено в коментарі, вимагає вжиття заходів, націлених на мінімізацію негативних наслідків цих ризиків за рахунок: вирівнювання процесу постачання, налагодження системи платежів і укладення додаткових угод щодо рефінансування кредитів та інших видів заборгованостей, уточнення посадових інструкцій і функціональних обов'язків підрозділів підприємств; розроблення політики охорони здоров'я працівників, особливо в умовах поширення інфекційних хвороб; складання плану антикризового регулювання діяльності підприємства, включаючи взаємовідносини з контрагентами, та плану покриття поточних зобов'язань; залучення додаткового фінансування (державної підтримки, банківських кредитів тощо).

Міжнародна аудиторська компанія "Deloitte" опублікувала аналітичний документ [55], у якому виокремлено такі категорії ризиків: інфраструктурного характеру, операційної діяльності, комунікаційні, економічного характеру.

Заходи з протидії ризикам повинні підготувати підприємства, по-перше, до реалізації бізнес-діяльності (операційної діяльності) в умовах віддаленого доступу працівників до робочих місць (перебої з постачаннями ресурсів, необхідних для виробництва товарів, надання послуг та ін.); по-друге, до безперервності операційної діяльності підприємства та взаємодії між його

підрозділами. Здійснення вказаних заходів спричиняє додаткові витрати на управління ризиками, котрі можуть бути пов'язані з:

- перевіркою готовності до надання послуг (виробництва товарів), наявності відповідних ресурсів для забезпечення дистанційної роботи працівників підприємства;
- оцінкою ймовірних проблем, що можуть бути викликані створенням віддалених робочих місць, відповідного IT-забезпечення;
- підготовкою достатньої кількості ліцензій для доступу працівників до таких робочих місць;
- складанням плану організаційних заходів для здійснення основних операційних процесів;
- управлінням ризиками ланцюга постачання;
- забезпеченням необхідними ресурсами виконання процесів, які не можуть здійснюватися дистанційно;
- складанням планів усунення збоїв у діяльності підприємства;
- розробленням та управлінням механізмом комунікацій із працівниками, партнерами, постачальниками, органами державної влади і громадою;
- складанням кошторисів у розрізі кожного окремого проекту, спрямованого на забезпечення безперебійної діяльності підприємства.

Огляд наведених публікацій свідчить, що система бухгалтерського обліку державних підприємств як інформаційне підґрунтя управління має пристосуватися до нових потреб останнього на макро- й мікрорівні. Вона повинна поповнитися даними, достатніми як для обґрунтування рішень на державному рівні про можливий перегляд фінансових планів та надання фінансової підтримки підприємствам в умовах пандемії, так і для забезпечення розроблення й реалізації відповідних заходів на самому підприємстві.

Досвід країн ОЕСР показує: в управлінні ризиками, котрі виникають на підприємстві та істотно впливають на фіскальні ризики держави, помітний прогрес досягається в разі встановлення й удосконалення нормативно-правового забезпечення (регламентів чи рекомендацій) щодо систем внутрішнього контролю та управління ризиками. Понад 70 % країн, котрі обстежувались ОЕСР у 2020 р., нині переглядають внутрішні системи управління ризиками держпідприємств, передусім шляхом оцінювання їхньої діяльності на основі аналізу фінансових планів і звітів, оглядів функціонування зазначених систем, котрі проводяться державою як власником, комісіями з цінних паперів та фондового ринку, а також на щорічних загальних зборах засновників [33].

На підставі викладеного доходимо таких висновків. Бухгалтерський облік як обслуговуюча функція та інформаційне підґрунтя управління відіграє важливу роль в управлінні фіскальними ризиками. Державні підприємства є потенційним джерелом таких ризиків на макрорівні у зв'язку з можливими втратами державного бюджету через відсутність об'єктивної інформації про фінансові результати їхньої діяльності, а отже, недонадходження податків до бюджету. Економічні наслідки пандемії COVID-19

збільшують потребу в удосконаленні інформаційного забезпечення управлінських рішень.

Запровадження МСФЗ на державних підприємствах має сприяти підвищенню якості бухгалтерського обліку й фінансової звітності. Проте нормативно-правове забезпечення їхньої економічної діяльності, з одного боку, перешкоджає їх запровадженню або використанню переваг їх застосування, з другого – у певних господарських ситуаціях чи аспектах підготовки інформації (наприклад, при визначенні вартості державних послуг, формуванні тарифів) норми МСФЗ не враховують вимог управління державним сектором. Як результат, система бухгалтерського обліку та фінансової звітності не повною мірою виконує завдання з управління державними підприємствами, зокрема в частині фіскальних ризиків.

Зазначене стосується й планування діяльності держпідприємств. Використовуючи методологію МСФЗ при формуванні планових показників, чинні нормативні документи не враховують особливостей економіки таких підприємств, тим самим збільшуючи фіскальні ризики, пов'язані з їхньою діяльністю.

Про цю колізію згадується в оглядах ОЕСР [33]. Так, у огляді за 2020 р. підкреслено таке. По-перше, на державні підприємства, як правило, поширюється звичайне законодавство про компанії. Це передбачає обмеження можливостей держави розпоряджатися їхніми активами й вільним грошовим потоком, особливо там, де міноритарні інвестори запрошуються до складу своїх акціонерів. По-друге, якщо фінансування досягнення важливих цілей державної політики делегується корпорації, слід подбати про забезпечення фіскальної прозорості та підзвітності, нейтральності конкуренції й захистити органи управління від надмірного втручання. По-третє, державні підприємства мають або повинні мати корпоративні форми, розроблені з метою забезпечення ефективного проведення комерційних операцій; коли держава бажає реалізувати лише цілі державної політики (наприклад, надання медичних, соціальних і освітніх послуг), інші типи державних установ або політичні заходи зазвичай є придатнішими засобами їх реалізації.

Список використаних джерел

1. Георгіаді Н. Г., Вільгуцька Р. Б. Організаційна структура управління як складова системи менеджменту підприємства. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2012. № 748. С. 33–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2012_748_7.
2. Економічний словник-довідник / за ред. С. В. Мочерного. Київ : Феміна, 1995. 368 с.
3. Зубков С. О. Концептуальна модель організаційно-економічного механізму мобілізації ресурсного потенціалу підприємства торгівлі. *Інноваційна економіка*. 2020. № 3-4. С. 59–64. URL: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2020.3-4.8>.
4. Єршова Н. Ю. Концептуальні основи стратегічного управлінського обліку. *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 195–202.
5. Коваленко Н. В. Організаційне забезпечення управління розвитком підприємств: цілі, принципи, функції та завдання. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер.: Економіка і управління*. 2019. Т. 30 (69). № 4. Ч. 1. С. 69–77. URL: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-4-13>.

6. *Козаченко Г. В.* Організація та дезорганізація діяльності підприємства: взаємозумовленість та взаємозв'язок. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2017. № 1. С. 58–63. URL: <http://economics.opu.ua/ejoru/2017/No1/58.pdf>.
7. *Яркіна Н. М.* Управління підприємством як економічна категорія (теоретичні аспекти). *Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво*. 2014. № 1 (76). С. 130–136.
8. *Fayol H.* Administration Industrielle et Générale, 1916. Анри Файоль. Общее и промышленное управление / пер. на рус. яз. Б. В. Бабина-Кореня. М., 1923. URL: <https://gtmarket.ru/library/basis/5783>.
9. *Бондар М. І.* Бухгалтерський облік як інформаційна підсистема системи управління. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2012. № 721. С. 58–62. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12677/1/11_58-62_Vis721menegment.pdf.
10. *Голов С. Ф.* Управлінський облік. Київ : Лібра, 2003. 356 с.
11. *Куцик П. О., Бачинський В. І., Полянська О. А.* Управлінський облік операційної діяльності підприємств оптової торгівлі : монографія / за заг. ред. П. О. Куцика. Львів : Растр-7, 2015. 312 с.
12. *Мэтьюс М. Р., Перера М. Х. Б.* Теория бухгалтерского учета. М. : Аудит : ЮНИТИ, 1999. 663 с.
13. *Пушкар М. С.* Креативний облік (створення інформації для менеджерів). Тернопіль : Карт-бланш, 2006. 334 с.
14. *Бухгалтерский учет* / под ред. А. В. Власова. М. : Финансы и статистика, 1986. 296 с.
15. *Бухгалтерский учет* / под ред. П. П. Новиченко. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Финансы и статистика, 1990. 464 с.
16. *Быкова А. А.* Теория бухгалтерского учета / под ред. С. А. Щенкова. М. : Госфиниздат, 1962. 352 с.
17. *Василенко П. Н.* Основы бухгалтерского учета. М. : Экономика, 1971. 247 с.
18. *Вейсман М. Й.* Теория бухгалтерского учета. М. : Госместпромиздат, 1960. 279 с.
19. *Гильде Э. К.* Нормативный учет в промышленности. М. : Финансы, 1976. 152 с.
20. *Грабова Н. М.* Теорія бухгалтерського обліку / за ред. П. П. Німчинова. Київ : Вища шк., 1973. 342 с.
21. *Дембинский Н. В.* Основные теоретические проблемы науки о бухгалтерском учете. Минск : Изд-во Белгосуниверситета, 1960. 87 с.
22. *Кузьмінський А. М., Сопко В. В., Загородній В. П.* Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Київ : Вища шк., 1993. 223 с.
23. *Засадний Б. А.* Обліково-контрольне забезпечення управління діяльністю підприємств в умовах застосування МСФЗ : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". Київ, 2020. 37 с.
24. *Засадний Б. А.* Бухгалтерський облік в інформаційній системі управління підприємством. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 17, ч. 1. С. 146–149.
25. *Бартон Т., Шенкир У., Уокер П.* Риск-менеджмент. Практика ведущих компаний : пер. с англ. М. : Вильямс, 2008. 208 с.
26. *Keynes J. M.* The General Theory of Employment, Interest and Money. Palgrave MacMillan, 1936, 2018. 404 p.
27. *Діба М. І., Загородній А. Г., Партин Г. О.* Асиметрія обліково-аналітичної інформації та її вплив на прийняття управлінських рішень. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2015. № 815. С. 271–275.

28. Євдокимов В. В. Асиметрія бухгалтерської інформації та шляхи її мінімізації. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. Сер.: *Бухгалтерський облік, контроль і аналіз*. 2011. Вип. 3. С. 135–146.

29. Легенчук С., Лозинський Д. Бухгалтерський облік витрат для цілей оподаткування як джерело асиметричної інформації. *Економічний аналіз*. 2012. Т. 10 (3). С. 180–185. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_10\(3\)_41](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_10(3)_41).

30. Москаленко В. О. Теоретичні основи асиметрії економічної інформації. *Пріоритети розвитку економіки України та інших країн* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Чернігів, 29–30 листоп. Чернігів : ЧДТУ, 2013. С. 80–82.

31. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

32. OECD Business and Finance Outlook 2020. Sustainable and Resilient Finance / OECD. 2020. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-business-and-finance-outlook-2020_5ad33666-en.

33. State-owned enterprises, sustainable finance and resilience. *OECD Business and Finance Outlook 2020: Sustainable and Resilient Finance*. OECD. 2020. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/5ad33666-en/index.html?itemId=/content/component/5ad33666-en#chapter-d1e12276>.

34. Analyzing and Managing Fiscal Risks – Best Practices / IMF. 2016. June. URL: <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2016/050416.pdf>.

35. Нагребельний В. П. Державна монополія. *Юридична енциклопедія* : у 6 т. Т. 2 / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : Укр. енциклоп., 1998. URL: https://leksika.com.ua/19381010/legal/derzhavna_monopoliya.

36. Основні засади впровадження політики власності щодо суб'єктів господарювання державного сектору економіки / М-во розвитку економіки, торгівлі та сільсько-го господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=f9b47f2c-50ae-41b3-abea-117ff9c4fab8&title=PrezentatsiiniMateriali>.

37. Ловінська А. Г. Міжнародні стандарти фінансової звітності в обліку державних підприємств України. *Фінанси України*. 2020. № 6. С. 75–92. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.06.075>.

38. Концептуальна основа фінансової звітності / РМСБО. 2010. 1 верес. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009.

39. Положення про порядок бухгалтерського обліку окремих активів та операцій підприємств державного, комунального секторів економіки і господарських організацій, які володіють та/або користуються об'єктами державної, комунальної власності : затв. наказом Міністерства фінансів України від 19.12.2006 № 1213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1363-06#Text>.

40. Білоусова О. С. Державне регулювання тарифної політики підприємств-монополістів. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. Сер.: *Економіка*. 2017. № 5 (33). С. 79–83. URL: [https://doi.org/10.25264/2311-5149-2017-5\(33\)-79-83](https://doi.org/10.25264/2311-5149-2017-5(33)-79-83).

41. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (зі змінами і доповненнями). URL: <https://docs.dtkr.ua/doc/436-15>.

42. Порядок складання, затвердження та контролю виконання фінансового плану суб'єкта господарювання державного сектору економіки : затв. наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 02.03.2015 № 205. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0300-15#Text>.

43. Про стан фінансово-бюджетної дисципліни, заходи щодо посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням державного майна і фінансових ресурсів : постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2006 № 1673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1673-2006-%D0%BF/print>.

44. Публічний звіт про діяльність Державної аудиторської служби України / ДАСУ. URL: <https://www.dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/1496>.

45. Публічний звіт про діяльність Державної аудиторської служби України за 2019 рік / ДАСУ. Київ, 2020. URL: https://www.dasu.gov.ua/attachments/bd917f8b-429b-481c-943a-98dbca654cda_%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B0%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B8%202019%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf.

46. Винокуров Я. Державні аудитори виявили на Укрзалізниці порушень майже на 12 млрд грн. 2020. 6 трав. URL: <https://hromadske.ua/posts/derzhavni-auditori-viyavili-na-ukrzhaliznici-porushen-majzhe-na-12-mlrd-grn>.

47. Химичук А. Генератори збитків: як працюють державні підприємства. 2020. 1 квіт. URL: <https://statewatch.org.ua/publications/heneratory-zbytktiv-iaak-pratsiuiut-derzhavni-pidpriemstva/>.

48. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

49. Поступки з оренди, пов'язані з пандемією "covid-19". Зміни, що вносяться до МСФЗ 16 / М-во фінансів України. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/40402_GVT_EN_Amendment_to_IFRS_16_Covid19_Related_Rent_2509%20\(1\)%20\(2\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/40402_GVT_EN_Amendment_to_IFRS_16_Covid19_Related_Rent_2509%20(1)%20(2).pdf).

50. МСФЗ 9 та COVID-19. Облік очікуваних кредитних збитків із застосуванням МСФЗ 9 "Фінансові інструменти" з огляду на поточну невизначеність, що виникає внаслідок пандемії "COVID-19" / М-во фінансів України. 2020. 27 берез. URL: <https://mof.gov.ua/uk/zagalni-rozjasnennja-fin-zvitnosti>.

51. Corporate sector vulnerabilities during the Covid-19 outbreak: Assessment and policy responses / OECD. 2020. URL: <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/corporate-sector-vulnerabilities-during-the-covid-19-outbreak-assessment-and-policy-responses-a6e670ea/>.

52. State-owned enterprises and Covid-19: Policy principles / World Bank. 2020. URL: <https://blogs.worldbank.org/psd/state-owned-enterprises-and-covid-19-policy-principles>.

53. Government Support to State-Owned Enterprises: Options for Sub-Saharan Africa / IMF. 2020. URL: <https://blog-pfm.imf.org/pfmblog/2020/07/-government-support-to-state-owned-enterprises-options-for-sub-saharan-africa.html>.

54. COVID-19 Risk Management: 5 key questions your organization needs to answer / AON. 2020. URL: <https://www.aon.com/getmedia/b625fe6f-f392-4671-bdf8-ddf92473c864/Managing-And-Mitigating-Risk-COVID-19.aspx>.

55. COVID-19: Managing Risks and Ensuring Business Continuity / Deloitte. 2020. URL: <https://www2.deloitte.com/rs/en/pages/risk/articles/covid-19-managing-risk-and-ensuring-business-continuity.html>.

References

1. Heorhiadi, N. H., & Vilhutska, R. B. (2012). Organizational management structure as a component of enterprise management system. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University*, 748, 33–40. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2012_748_7 [in Ukrainian].

2. Mochernyi, S. V. (Ed.). (1995). *Economic dictionary-reference book*. Kyiv: Femina [in Ukrainian].

3. Zubkov, S. O. (2020). Conceptual model of organizational and economic mechanism of mobilization of resource potential of the trade enterprise. *Innovative economy*, 3-4, 59–64. DOI: 10.37332/2309-1533.2020.3-4.8 [in Ukrainian].

4. Iershova, N. Y. (2017). The conceptual framework of strategic management accounting. *The Problems of Economy*, 1, 195–202 [in Ukrainian].
5. Kovalenko, N. (2019). Organizational provision of development of enterprises: goals, principles, functions and objectives. *Scientific notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. Series: Economy and Management*, 30 (69), 4 (1), 69–77. DOI: 10.32838/2523-4803/69-4-13 [in Ukrainian].
6. Kozachenko, H. V. (2017). Organization and disorganization an enterprise activity: interconditionality and interrelation. *Economic journal Odessa polytechnic university*, 1, 58–63. Retrieved from <http://economics.opu.ua/ejopu/2017/No1/58.pdf> [in Ukrainian].
7. Yarkina, N. M. (2014). Enterprise management as an economic category (theoretical aspects). *State and regions. Series: Economics and Business*, 1 (76), 130–136 [in Ukrainian].
8. Fayol, H. (1916, 1923). *Administration Industrielle et Générale*. Moscow. Retrieved from <https://gtmarket.ru/library/basis/5783> [in Russian].
9. Bondar, M. I. (2012). Accounting as an information subsystem of the management system. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University*, 721, 58–62. Retrieved from http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12677/1/11_58-62_Vis721menegment.pdf [in Ukrainian].
10. Holov, S. F. (2003). *Management Accounting*. Kyiv: Libra [in Ukrainian].
11. Kutsyk, P. O., Bachynskiy, V. I., & Polianska, O. A. (2015). *Management accounting of operational activity of wholesale trade enterprises*. Lviv: Raster-7 [in Ukrainian].
12. Matthews, M. R., & Perera, M. H. B. (1999). *Accounting theory*. Moscow: Audit: UNITY [in Russian].
13. Pushkar M. S. (2006). *Creative accounting (creation of information for managers)*. Ternopil: Carte Blanche [in Ukrainian].
14. Vlasov, A. V. (Ed.). (1986). *Accounting*. Moscow: Finance and Statistics [in Russian].
15. Novichenko, P. P. (1990). *Accounting* (2nd Ed.). Moscow: Finance and Statistics [in Russian].
16. Bykova, A. A. (1962). *Accounting theory*. Moscow: Gosfinizdat [in Russian].
17. Vasilenko, P. N. (1971). *Fundamentals of accounting*. Moscow: Economics [in Russian].
18. Veisman, M. Y. (1960). *Accounting theory*. Moscow: Gosmestpromizdat [in Russian].
19. Gilde, E. K. (1976). *Regulatory accounting in industry*. Moscow: Finance [in Russian].
20. Hrabova, N. M. (1973). *Theory of accounting*. Kyiv: Higher school [in Ukrainian].
21. Dembinsky, N. V. (1960). *Basic theoretical problems of accounting science*. Minsk: Belarusian State University Publishing House [in Russian].
22. Kuzminskiy, A. M., Sopko, V. V., & Zavorodnii, V. P. (1993). *Organization of accounting, control and analysis*. Kyiv: Higher school [in Ukrainian].
23. Zasadnyi, B. A. (2020). *Accounting and control support for the management of enterprises in terms of IFRS* (Dr. Sc. Thesis). Kyiv [in Ukrainian].
24. Zasadnyi, B. A. (2016). Accounting in the enterprise's management information system. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Economic Sciences"*, 17 (1), 146–149 [in Ukrainian].
25. Barton, T., Shenkir, W., & Walker, P. (2008). *Risk management. The practice of leading companies*. Moscow: Williams [in Russian].
26. Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Palgrave MacMillan.
27. Dyba, M. I., Zahorodnii, A. H., & Partyn, H. O. (2015). Asymmetry of accounting and analytical information and its influence on management decisions. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University*, 815, 271–275 [in Ukrainian].

28. Ievdokymov, V. V. (2011). Asymmetry of accounting information and ways of its minimization. *Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis*, 3, 135–146 [in Ukrainian].
29. Lehenchuk, S., & Lozynskyi, D. (2012). Accounting for expenses for tax purposes as a source of asymmetric information. *Economic analysis*, 10 (3), 180–185. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_10\(3\)__41](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_10(3)__41) [in Ukrainian].
30. Moskalenko, V. O. (2013). Theoretical bases of asymmetry of economic information. In *Priorities of economic development of Ukraine and other countries*, 80–82. Chernihiv: ChSTU [in Ukrainian].
31. Verkhovna Rada of Ukraine. (1999). *On accounting and financial reporting in Ukraine* (Act No. 996-XIV, July 16). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> [in Ukrainian].
32. OECD. (2020). *OECD Business and Finance Outlook 2020. Sustainable and Resilient Finance*. Retrieved from https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-business-and-finance-outlook-2020_5ad33666-en.
33. OECD. (2020). State-owned enterprises, sustainable finance and resilience. In *OECD Business and Finance Outlook 2020: Sustainable and Resilient Finance*. Retrieved from <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/5ad33666-en/index.html?itemId=/content/component/5ad33666-en#chapter-d1e12276>.
34. IMF. (2016, June). *Analyzing and Managing Fiscal Risks – Best Practices*. Retrieved from <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2016/050416.pdf>.
35. Nahrebelny, V. P. (1998). State monopoly. *Legal encyclopedia*, 2. Retrieved from https://leksika.com.ua/19381010/legal/derzhavna_monopoliya [in Ukrainian].
36. Ministry for Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine. (2020). *Basic principles of implementation of property policy in relation to economic entities of the public sector of the economy*. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=f9b47f2c-50ae-41b3-abea-117ff9c4fab8&title=PrezentatsiiniMateriali> [in Ukrainian].
37. Lovinska, L. (2020). International standards in accounting system of Ukrainian state-owned enterprises. *Finance of Ukraine*, 6, 75–92. DOI: 10.33763/finukr2020.06.075 [in Ukrainian].
38. IASB. (2010, September 1). *Conceptual Framework for the Financial Reporting*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009 [in Ukrainian].
39. Ministry of Finance of Ukraine. (2006). *Regulations on the order of accounting of separate assets and operations of the enterprises of the state, municipal sectors of economy and the economic organizations which own and / or use objects of the state, municipal property* (Order No. 1213, December 19). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1363-06#Text> [in Ukrainian].
40. Bilousova, O. (2017). State regulation of monopoly enterprises' tariff policy. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University, "Economics" series*, 5 (33), 79–83. DOI: 10.25264/2311-5149-2017-5(33)-79-83 [in Ukrainian].
41. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003). *Economic Code of Ukraine* (Act No. 436-IV, January 16). Retrieved from <https://docs.dtkr.ua/doc/436-15> [in Ukrainian].
42. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. (2015). *The procedure for drawing up, approving and monitoring the implementation of the financial plan of the economic entity of the public sector of the economy* (Order No. 205, March 2). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0300-15#Text> [in Ukrainian].
43. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2006). *On the state of financial and budgetary discipline, measures to strengthen the fight against corruption and control over the use of state property and financial resources* (Decree No. 1673, November 29). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1673-2006-%D0%BF/print> [in Ukrainian].

44. SASU. (n. d.). *Public report on the activities of the State Audit Service of Ukraine*. Retrieved from <https://www.dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/1496> [in Ukrainian].

45. SASU. (2020). *Public report on the activities of the State Audit Service of Ukraine for 2019*. Kyiv. Retrieved from https://www.dasu.gov.ua/attachments/bd917f8b-429b-481c-943a-98dbca654cda_%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%B0%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B8%202019%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf [in Ukrainian].

46. Vynokurov, Ya. (2020, May 6). *State auditors found violations of almost UAH 12 billion at Ukrzaliznytsia*. Retrieved from <https://hromadske.ua/posts/derzhavni-auditory-riyavili-na-ukrzhaliznitsi-porushen-majzhe-na-12-mlrd-grn> [in Ukrainian].

47. Khymychuk, A. (2020, April 1). *Generators of losses: how state enterprises work*. Retrieved from <https://statewatch.org.ua/publications/henerator-y-zbyt-kiv-iak-pratsiuiut-derzhavni-pidpriemstva/> [in Ukrainian].

48. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Budget Code of Ukraine* (Act No. 2456-VI, July 8). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> [in Ukrainian].

49. Ministry of Finance of Ukraine. (n. d.). *Lease concessions related to the COVID-19 pandemic. Amendments to IFRS 16*. Retrieved from [https://mof.gov.ua/storage/files/40402_GVT_EN_Amendment_to_IFRS_16_Covid19_Related_Rent_2509%20\(1\)%20\(2\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/40402_GVT_EN_Amendment_to_IFRS_16_Covid19_Related_Rent_2509%20(1)%20(2).pdf) [in Ukrainian].

50. Ministry of Finance of Ukraine. (2020, March 27). *IFRS 9 and COVID-19. Accounting for expected credit losses in accordance with IFRS 9 "Financial Instruments" in view of the current uncertainty arising from the COVID-19 pandemic*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/zagalni-rozjasnennja-fin-zvitnosti> [in Ukrainian].

51. OECD. (2020). *Corporate sector vulnerabilities during the Covid-19 outbreak: Assessment and policy responses*. Retrieved from <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/corporate-sector-vulnerabilities-during-the-covid-19-outbreak-assessment-and-policy-responses-a6e670ea/>.

52. World Bank. (2020). *State-owned enterprises and Covid-19: Policy principles*. Retrieved from <https://blogs.worldbank.org/psd/state-owned-enterprises-and-covid-19-policy-principles>.

53. IMF. (2020). *Government Support to State-Owned Enterprises: Options for Sub-Saharan Africa*. Retrieved from <https://blog-pfm.imf.org/pfmblog/2020/07/-government-support-to-state-owned-enterprises-options-for-sub-saharan-africa-.html>.

54. AON. (2020). *COVID-19 Risk Management: 5 key questions your organization needs to answer*. Retrieved from <https://www.aon.com/getmedia/b625fe6f-f392-4671-bdf8-ddf92473c864/Managing-And-Mitigating-Risk-COVID-19.aspx>.

55. Deloitte. (2020). *COVID-19: Managing Risks and Ensuring Business Continuity*. Retrieved from <https://www2.deloitte.com/rs/en/pages/risk/articles/covid-19-managing-risk-and-ensuring-business-continuity.html>.